

ИЖТИМОЙИ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

9 ЖИЛД, 4 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 9, НОМЕР 4

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 9, ISSUE 4

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№4 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2026-4>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабилова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдуғани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)
Абдулазизов Абдулвоҳид Хабибуллоевич
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решаёт задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счёт внедрения достижений научных исследований учёных и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Жусубалиев Абдикайым Рысбаевич
кандидат социологических наук, доцент (Кыргызстан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариева Аълохон Нуриддиновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Уразалиева Гулшода Бекпұлатовна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Сеитова Зухраҳон Пиржановна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат филологических наук, доцент (Узбекистан)
Рахимбаева Дилбархон Абдулхамитовна
кандидат философских наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)
Абдухалилов Абдулло Абдухамитович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МАҚОЛАДА КЕЛТИРИЛГАН ДАЛИЛЛАРНИНГ ТЎҒРИЛИГИ УЧУН МҲАЛЛИФ МАСЪҮЛДИР | АВТОР НЕСЕТ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДОСТОВЕРНОСТЬ ФАКТОВ ИЗЛОЖЕННЫХ В СТАТЬЕ

1. KIRISH SO‘ZI	6
2. Bekmurodov Mansur O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY O‘ZGARISHLARNI ANGLASH VA BOSHQARISHDA SOTSIOLOGIYANING O‘RNI.....	8
3. Рахимова Нигина УДИВИТЕЛЬНАЯ ЖЕНЩИНА, САМЫЙ ЛУЧШИЙ ЧЕЛОВЕК, НАСТОЯЩИЙ УЧИТЕЛЬ.....	12
4. Matibaev Toshpo‘lat KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA DEPUTATLIK NAZORATI VA JAMOATCHILIK ISHTIROKINING IJTIMOY MEKANIZMLARI.....	18
5. Латипова Нодира ЗНАНИЕ НЕ УБЫВАЕТ, КОГДА ИМ ДЕЛЯТСЯ: ПРОФЕССОР МАЙЯ ХАБИБОВНА ГАНИЕВА – НАСТАВНИК НАУЧНЫХ ПОКОЛЕНИЙ.....	27
6. Seitov Azamat TRIBAL STRUCTURES AND SOCIAL TRANSFORMATION IN CENTRAL ASIA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KAZAKH, KARAKALPAK, KYRGYZ, TAJIK AND UZBEK CONTEXTS.....	38
7. Якубов Ильдар РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ФАКТОР ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	46
8. Parmanov Farxod ETNOMADANIY MIGRATSION JARAYONLARNING SOTSIMADANIY XUSUSIYATLARI.....	55
9. Seitova Zuhra JÁMIYETLIK TURMISTÍN TÚRLÍ TARMAQLARINDA GENDERLIK TEŇLIK MÁSELELERI SHESHILMEWINÍN AQIBETLERI.....	64
10. Abduxalilov Abdullo NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNI TURMUSH SIFATINI BAHOLASHNING IJTIMOY- PSIXOLIGIK JIHATLARI.....	70
11. Kulbekova Nasiba INSON SALOHİYATI VA BARQAROR TARAQQIYOT UYG‘UNLIGI.....	79
12. Хасанова Мавлюда ЧУСТВИТЕЛЬНОСТЬ ДУХОВНОСТИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ НА ПРИМЕРЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	86
13. Kamalova Khatira JOQARI OQIW ORINLARINDA MAYIPLIGI BOLGAN STUDENTLERDIN INKLYUZIV TALIM ALIWININ SHOLKEMLESTIRIWSHILIK-PEDAGOGIKALIQ SHARAYATLARI....	92

14. Reshetnikov Ivan FAMILY AND THE TRANSMISSION OF TRADITIONS IN THE FESTIVE CULTURE OF UZBEKISTAN.....	101
15. Nurullayeva Umida AHOLINING IJTIMOIIY KAYFIYATINI BAHOLASHDA MIQDORIIY VA SIFATIIY KO'RSATKICHLAR INTEGRATSIYALASHUVINING METODOLOGIK TAHLILI.....	110
16. Navro'zov Oybek TA'LIM, TARBIYA VA MADANIYAT: TARIX VA ZAMONAVIYLIK.....	119
17. Ermatova Gulsanam IJTIMOIIY ISHDA PROFILAKTIKA VA REABILITATSIYA FAOLIYATINING ILMIY ASOSLARI.....	126
18. Abdugaffarova Ozoda UYUSHMAGAN YOSHLARNI IJTIMOIIY FAOLLASHTIRISH MEXANIZMLARI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA XORIJIY TAJRIBA.....	135
19. Buronova Sitora «INSON» IJTIMOIIY XIZMATLAR MARKAZLARIDA PROAKTIV IJTIMOIIY ISHNI TASHKIL ETISHNING INSTITUTSIONAL VA IJTIMOIIY MEXANIZMLARI.....	144
20. Umarova Nargiza YANGI O'ZBEKISTONDA DAVLAT YOSHLAR SIYOSATINING YOSHLAR QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI INSTITUTSIONAL ROLI.....	156
21. Saribaeva N. ZAMONAVIY JAMIYATDA JAMOATCHILIK FIKRI BILAN ISHLASH: DAVLAT VA NODAVLAT TASHKILOTLARI HAMKORLIGI.....	162
22. Mamadaliyeva Nargiza O'ZGARUVCHAN SOTSIOMADANIY MUHITDA SHAXSNING QADRIYAT YO'NALISHLARI VA RUHIY SALOMATLIGI: SOTSIOLOGIK TAHLIL.....	169
23. Niyazova Olga STUDENTLERDIN DENE TARBIYASI HAM SPORT TARAWINDAGI BILIMLENDIRIW PROCESSIN SHOLKEMLESTIRIWDI JETILISTIRIW: SOCIOLOGIYALIQ BASQARIW MODEL.....	175
24. Сеитов Тимур ИНИЦИАТИВНОЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЕ КАК ИНДИКАТОР АРТИКУЛИРОВАННЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗАПРОСОВ.....	190
25. Kulbekova Nasiba YANGI O'ZBEKISTONDA INSON SALOHIIYATINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI.....	199
26. Buronova Sitora «PROAKTIV IJTIMOIIY ISH» TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUV.....	207
27. Qudratov Shohrux SOTSIOLOGIK ILMIY MAKTABLARNING NOGIRONLAR IJTIMOIIY TA'MINOT TIZIMIGA OID NAZARIY YONDASHUVLARI.....	218

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Nurullayeva Umida,

Sotsiologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

e-mail: nurullayevaumida649@gmail.com

АХОЛИНИНГ ИЖТИМОЙ КАЙФИЯТИНИ БАХОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА СИФАТИЙ КО'РСАТКИЧЛАР ИНТЕГРАТСИЯЛАШУВИНИНГ МЕТОДОЛОГИК ТАХЛИЛИ

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.00000000>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada aholi ijtimoiy kayfiyatini o'lchashning nazariy-uslubiy asoslari va zamonaviy indikatorlari tizimi atroflicha tahlil qilingan. Unda sotsiologik tadqiqotlar doirasida "ijtimoiy kayfiyat", "ijtimoiy o'z-o'zini his qilish" hamda "subyektiv farovonlik" kabi fundamental tushunchalar interpretatsiyasiga alohida to'xtalib, MDHga a'zo davlatlar va G'arb sotsiologiyasidagi ustuvor yondashuvlar qiyosiy o'rganiladi. Tadqiqotda aholining ruhiy holati va ijtimoiy kutishlarini aniqlashda miqdoriy hamda sifatiy tahlil usullaridan foydalanishning o'ziga xos jihatlari ochib berilgan. Shuningdek, nufuzli xalqaro indekslar hamda mahalliy tajribalar sintezi asosida ijtimoiy kayfiyatni baholashning indikatorlar tizimi ilmiy jihatdan asoslangan. Maqola so'ngidagi xulosalar jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni prognozlash hamda samarali davlat siyosatini ishlab chiqishda o'ta muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy kayfiyat, ijtimoiy o'z-o'zini his qilish, subyektiv farovonlik, ijtimoiy indikatorlar, ijtimoiy kutuvlar, gender tenglik, baxt indeksi, iste'molchi kayfiyati, inson taraqqiyoti.

Нуруллаева Умида,

Доктор философских наук по социологии (PhD)

e-mail: nurullayevaumida649@gmail.com

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕГРАЦИИ КОЛИЧЕСТВЕННЫХ И КАЧЕСТВЕННЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В ОЦЕНКЕ СОЦИАЛЬНОГО НАСТРОЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

В данной статье всесторонне анализируются теоретико-методологические основы и система современных индикаторов измерения социального настроения населения. В рамках социологического исследования подробно останавливается на интерпретации таких фундаментальных понятий, как «социальное настроение», «социальное самочувствие» и «субъективное благополучие», а также проводится сравнительный анализ приоритетных подходов в социологии стран СНГ и Запада. В исследовании раскрыты особенности использования методов количественного и качественного анализа при определении психологического состояния и социальных ожиданий населения. Кроме того, на основе синтеза авторитетных международных индексов и местного опыта научно обоснована система индикаторов оценки социального настроения. Выводы, представленные в завершении статьи,

имеют важное значение в прогнозировании социально-политической стабильности и разработке эффективной государственной политики.

Ключевые слова: социальное настроение, социальное самочувствие, субъективное благополучие, социальные индикаторы, социальные ожидания, гендерное равенство, индекс счастья, потребительское настроение, человеческое развитие.

Nurullaeva Umida,

Doctor of Philosophy (PhD) in Sociology
e-mail: nurullayevaumida649@gmail.com

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE INTEGRATION OF QUANTITATIVE AND QUALITATIVE INDICATORS IN ASSESSING THE SOCIAL MOOD OF THE POPULATION

ABSTRACT

This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations, and also the system of modern indicators for measuring the social mood of the population. Within the framework of sociological research, the author focuses on the interpretation of fundamental concepts such as “social mood”, “social self-perception”, and “subjective well-being”, while conducting a comparative study of priority approaches in the sociology of CIS countries and the West. The study reveals the specific aspects of using quantitative and qualitative analysis methods in determining the psychological state and social expectations of the population. Furthermore, a system of indicators for assessing social mood is scientifically grounded based on the synthesis of reputable international indices and local experiences. The conclusions drawn at the end of the article hold significant practical importance in forecasting socio-political stability and developing effective public policy.

Keywords: social mood, social self-perception, subjective well-being, social indicators, social expectations, happiness index, consumer sentiment, human development.

KIRISH

Har qanday jamiyatda amalga oshirilayotgan islohotlarning barqarorligi va muvaffaqiyati faqatgina iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan emas, balki aholining ushbu o‘zgarishlarga nisbatan subyektiv munosabati - ijtimoiy kayfiyati bilan belgilanadi. Bugungi kunda O‘zbekistonda kechayotgan demokratik yangilanishlar sharoitida aholining turli qatlamlari, xususan, xotin-qizlarning ijtimoiy-ruhiy holatini o‘rganish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ijtimoiy kayfiyat jamiyatning ijtimoiy salomatligi barometri bo‘lib, u yashirin norozilik darajasini aniqlash yoki islohotlarni qo‘llab-quvvatlash darajasini baholash imkonini beradi.

Zamonaviy ijtimoiy tadqiqotlarda aholi farovonligini o‘rganish nafaqat statik iqtisodiy ko‘rsatkichlarni, balki jamiyatdagi chuqur ijtimoiy-psixologik jarayonlarni qamrab olishni taqozo etadi. Shu sababli, mazkur ishda subyektiv farovonlikni tahlil qilishda aholining “hayotiy strategiyalari” va “ijtimoiy ishonchi” kabi konseptual o‘zgaruvchilarni tizimli bog‘lashga alohida e‘tibor qaratilgan. Bunday yondashuv inson baxtini shunchaki hissiyot emas, balki kelajakni ilmiy bashorat qilish va ijtimoiy muhitga bo‘lgan munosabatning natijasi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotda ijtimoiy kayfiyat shunchaki emotsional holat emas, balki jamiyat a‘zolarining o‘z hayotiy sharoitlariga bergan ratsional ijtimoiy bahosi hamda kelajakka yo‘naltirilgan subyektiv kutuvlari o‘rtasidagi muvozanat nuqtasi sifatida talqin etiladi. Shu nuqtayi nazardan, tahlil jarayonida indikatorlar darajasidagi qiyoslov va ssenariylar tipologiyasi asosidagi taqqoslash amalga oshirildi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli yondashuv va qiyosiy sotsiologik tahlil usullari tanlab olindi. Maqolada aholi ijtimoiy kayfiyatini baholashda bir-birini to‘ldiruvchi

nazariy maktablar va metodologik vositalar sintezidan foydalanilgan bo'lib, u bir necha muhim yo'nalishlarni qamrab oladi. G'arb sotsiologiyasidagi "ijtimoiy farovonlik" hamda MDH mamlakatlaridagi "ijtimoiy kayfiyat" va "ijtimoiy o'z-o'zini his qilish" tushunchalari o'rtasidagi o'ziga xos tafovutlar qiyosiy o'rganildi.

Tadqiqotda Jahon bankining "Ayollar, biznes va qonun" indeksi, BMTning "Jahon baxtililik hisoboti", Inson taraqqiyoti indeksi hamda "Ijtimoiy fikr" respublika jamoatchilik fikrini o'rganish markazi ma'lumotlaridan keng foydalanildi. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazining "iste'molchi kayfiyati indeksi" misolida aholining iqtisodiy kutuvlarini o'lchash usullari tahlil qilindi.

Tadqiqot poydevorini yaratishda xalqaro miqyosda E.Dinner, R.Patnem kabi olimlar, Oksford va Vaterlo universiteti tadqiqotchilari, MDH va mahalliy doirada esa N.Sedova, I.Osinskiy, R.Ubaydullayeva va N.Raximova kabi olimlarning ilmiy ishlariga murojaat qilindi [3; 17; 10; 20; 16; 23].

Tadqiqotning yakuniy metodologik strategiyasi aholi ijtimoiy kayfiyatini emotsional holat, kognitiv baholash (qoniqish) va hayotiy maqsadlar (kelajakka ishonch va umidlar) birligida o'rganishga qaratilgan. Ushbu yondashuv jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni prognozlashda kompleks va universal indikatorlar tizimini shakllantirish imkonini beradi.

ASOSIY QISM

O'tgan asrning ikkinchi yarmidan aholi turli toifalarining jamiyatdagi o'rni, muammolari va imkoniyatlari amaliy jihatdan keng tadqiq etila boshlandi. Mazkur tadqiqotlarning salmoqli qismi jamiyatdagi kamsitish, tengsizlik va zo'ravonlik holatlarini o'rganish yuzasidan olib borilgan.

Bugungi kunda aholining ijtimoiy kayfiyati va turli toifalarning jamiyatdagi holati to'g'risidagi ilmiy-amaliy bilimlar, barqaror jamiyat, ijobiy ijtimoiy munosabatlar, millatlar va davlatlar o'rtasidagi hamkorlik, madaniy taraqqiyot, shuningdek, ijtimoiy rivojlanish kabi masalalarni rivojlantirish uchun zarurdir. Xalqaro darajada va aksariyat davlatlarda aholi hamda turli qatlamlar muammolaridan xabardorlikni oshirishga alohida urg'u berilmoqda. Masalan, 2011-yilning iyulida BMT Bosh Assambleyasi 65/309 rezolyutsiyasini qabul qilib, davlatlarni fuqarolarining baxt darajasini o'lchashga hamda ushbu ma'lumotlarni davlat siyosatini ishlab chiqishda foydalanishga chaqirdi. Shu paytdab boshlab Jahon baxtililik hisoboti (World Happiness Report) [7] reytinglarida turli mamlakatlardagi aholining baxt va farovonlik darajasini baholovchi ko'rsatkichlar asosida baxtililik indeksi baholanadi. Birinchi hisobotda dunyodagi umumiy baxt holati, baxt va baxtsizlik sabablari hamda uning siyosiy oqibatlar ko'rib chiqildi. 2016-yildan boshlab hisobot har yili 20-martda BMTning xalqaro baxt kuni munosabati bilan ommalashtiriladi. 2024-yildan boshlab hisobot Oksford universitetining farovonlik tadqiqotlari markazi, Gellap, BMTning barqaror rivojlanish bo'yicha yechimlar tarmog'i va mustaqil tahririy kengashi bilan hamkorlikda nashr etiladi.

Jahon banki loyihasi asosida ishlab chiqilgan "Ayollar, biznes va qonun" indeksi [4; 5] doirasida 2010-yildan buyon muntazam ravishda ayollarning iqtisodiy imkoniyatlarini yaxshilash va gender tenglikni ta'minlash maqsadida o'tkazib kelinayotgan tadqiqotlar davomida xotin-qizlarning iqtisodiy imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatadigan omillar monitoringi olib boriladi.

Inson taraqqiyoti indeksi [1] esa dunyo bo'ylab aksariyat mamlakatlardagi erkaklar va ayollarning ta'lim olishi, salomatligi, shuningdek, iqtisodiy imkoniyatlari darajasini aks ettiradi. Unga ko'ra, tug'ilgandagi kutilayotgan o'rtacha umr davomiyligi bilan salomatlik indikator, 25 yosh va undan katta bo'lgan aholiga to'g'ri keluvchi ta'lim olishning o'rtacha yillari soni, shuningdek, maktab yoshidagi bolalar uchun kutilayotgan ta'lim olish yillari bilan ta'limni davom ettirish imkoniyati baholanadi. Turmush darajasi esa aholi jon boshiga to'g'ri keluvchi yalpi milliy daromad bilan o'lchanadi.

Buyuk Britaniyaning "Economist Group" kompaniyasining Iqtisodiy tadqiqotlar bo'limi tomonidan turli davlatlardagi demokratiya darajasi, fuqaro erkinliklari va siyosiy huquqlari asosida Demokratiya indeksi [2] o'lchanadi. Tasniflashni tuzishda 5 toifaga guruhlangan 60 xil statistik va empirik ko'rsatkichlar hisobga olinadi. Bu toifalar saylovlar va plyuralizm, fuqarolik erkinliklari, hukumat faoliyati, aholining siyosiy faolligi hamda siyosiy madaniyat indikatorlarini qamrab oladi.

Yuqorida keltirilgan tadqiqotlar dunyo mamlakatlarining taraqqiyot darajasi, demokratiyaning amalga oshirilishi, korrupsiya holatlari, ijtimoiy adolatning ta'minlanishi, iqtisodiy

erkinliklar va aholining farovonligi, turli toifalarning jamiyatdagi o'rnini haqida davriy-kuzatuv tadqiqotlarni olib boradi.

Har qanday davlatning kelajakdagi rivojlanishi nafaqat amaldagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar va islohotlarga, balki jamiyatning ushbu islohotlarni qo'llab-quvvatlashi, ularga moslashish darajasi hamda ijtimoiy munosabatlari bilan belgilanadi. Turli tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, ushbu ijtimoiy hodisalarni talqin qilish hamda o'lchash usullari borasida haligacha olimlar orasida yakdil to'xtamga kelinmagan. Tadqiqotchilar tomonidan o'z tanlovini asoslamagan holda turli ko'rsatkichlardan foydalanib, jamiyat yoki undagi alohida toifalar ijtimoiy kayfiyatini tadqiq qilish holatlari kuzatiladi. MDHga a'zo davlatlar va G'arb mamlakatlarida ushbu hodisalarni o'rganish bo'yicha shakllangan ilmiy-amaliyotlarning farqlanishi ko'p jihatdan vaziyatni yanada murakkablashtiradi.

Mahalliy va MDH davlatlari olimlari ilmiy ishlarida ko'p holatlarda "jamoatchilik fikri", "ijtimoiy kayfiyat", "o'z-o'zini his qilish", ba'zan "siyosiy kayfiyat" kabi tushunchalardan foydalaniladi. G'arb mamlakatlarida esa aksariyat holatlarda "ijtimoiy farovonlik" tushunchasi sotsiologik tadqiqotlar davomida tadqiq qilinadi [6]. Mazkur yondashuvlar mohiyatan jamiyat a'zolarining ijtimoiy baholashlari, kutuvlari, ishonch darajasi va munosabatlarini o'rgansa-da, o'ziga xos farqli jihatlari mavjud.

Yuqorida keltirilgan uchta tushunchaning eng umumiysi "ijtimoiy kayfiyat" hisoblanib [17], u aholining tashqi vaziyatga, muhitga va yuz berayotgan hodisalarga nisbatan hissiy hamda aqliy munosabatini, jamiyatdagi o'z o'rnini baholashini namoyon qiladi. Ijtimoiy kayfiyat orqali aks etgan voqelik insonning faoliyati va xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatadi. Demak, aholining ijtimoiy kayfiyati o'zgaruvchan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlarda ularga ta'sir qiluvchi omillar asosida, ma'lum qadriyatlar orqali voqelikni idrok etishning kompleks ko'rsatkichi hisoblanadi. Bu ta'rif juda mavhum bo'lgani uchun uni to'g'ridan-to'g'ri amaliyotga tatbiq etish mushkuldir.

Buning bilvosita tasdig'ini bir qator tadqiqotlarda, olimlar tomonidan o'tkazilgan amaliy o'rganishlarda turli ko'rsatkichlardan foydalangan holda ijtimoiy kayfiyatning tadqiq etilganida ko'rish mumkin. Masalan, N.Sedova [22] aholi ijtimoiy kayfiyatini aholining ijtimoiy farovonlik (turmushdan mamnunlik, moddiy holat va uning istiqbollari) hamda mamlakatda ro'y berayotgan yangilanishlarga moslashuvi (1); mamlakat holatini baholash (iqtisodiy, siyosiy vaziyat, rivojlanishning umumiy tendensiyasi) (2); asosiy siyosiy institutlar (prezident, hukumat, viloyat, shahar rahbari, siyosiy partiyalar va boshqalar) faoliyatini baholash (3) kabi ko'rsatkichlar vositasida empirik jihatdan tadqiq qilgan.

I.Romanova [19] tomonidan nafaqadagi yolg'iz xotin-qizlar ijtimoiy kayfiyati oilaviy hayoti (1); mamlakatdagi siyosiy, iqtisodiy holatning baholanishi (2); yaqin kelajak borasidagi ijtimoiy kutuvlari (3) hamda davlat siyosatining qo'llab-quvvatlanishi (4) indikatorlari asosida o'rganilgan.

I.Osinskiy va Z.Butuyeva [16] hududdagi ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy jarayonlarni tahlil qilish maqsadida aholining ijtimoiy faolligi (1), moliyaviy holati (2), salomatligi va davolanish imkoniyati (3), ijtimoiy identifikatsiyasi (4), jamiyatga moslashish darajasi (5) va hissiy-emotsional holati (6) indikatorlarini o'rgangan.

Bu kabi yondashuvlar, asosan, MDH mamlakatlari olimlari ilmiy tadqiqotlariga xos bo'lsa-da, G'arb tadqiqotchilari orasida ham o'xshash ilmiy uslublar uchraydi. Masalan, R.Patnem [17] o'z tadqiqotida siyosiy institutlarning samarali faoliyat ko'rsatishi uchun fuqarolik jamiyatining rivojlanish darajasini belgilovchi omillar sifatida fuqarolar ishtiroki, ya'ni umumiy manfaatlarga erishish orqali shaxsiy maqsadlarini amalga oshirish imkoniyati (1); siyosiy tenglik – rahbarlarning fuqarolar oldidagi javobgarligi (2); birdamlik (ishonch va bag'rikenglik) (3); ko'p sonli fuqarolik birlashmalarining mavjudligi (4) ko'rsatkichlarini tahlil qilgan.

Qanday ko'rsatkichlar to'plamidan foydalanganidan qat'iy nazar tadqiqotchilar jamiyatdagi umumiy hissiy holat va ijtimoiy vaziyatni shaxsiy hamda jamiyat darajasida aniqlashga harakat qilishgan. Shuningdek, ushbu ilmiy muammoni hal qilish uchun ular asosiy instrumentariy chegaralaridan chiqqan holda qo'shimcha ko'rsatkichlar va tadqiqotlar natijalariga ham murojaat qilishgan. Ular o'zlarining qiyosiy tahlillarida jamiyatdagi hayotning qulayligi, ijtimoiy keskinlikning darajasi, holatni baholashga yordam beradigan umumiy ishonch ko'rsatkichi,

qadriyatlar hamda hayotiy maqsadlar kabi mavzularda o'tkazilgan tadqiqotlarning natijalaridan unumli foydalanganlar.

G'arb mamlakatlarida ijtimoiy kayfiyat, asosan, "ijtimoiy farovonlik" tushunchasi sifatida keng doiradagi turli ko'rsatkichlarni tadqiq qilish orqali o'rganiladi. Rivojlangan davlatlarda mazkur indikatorlarning har biri mos bo'lgan empirik ko'rsatkichlarni qamrab olgan holda odatda aholining shaxsiy hayoti, umumiy holati, hukumat sa'y-harakatlarining baholanishi, shuningdek, yaqin kelajakdan nimalarni kutishi borasida ma'lumot beradi [20].

Demak, ijtimoiy farovonlikni o'rganishda aholining shaxsiy hayoti va jamiyatdagi holatiga nisbatan bildirgan fikrlari hamda hayotiy maqsadlari asosiy o'rinni egallaydi, ishonch darajasiga esa u qadar ahamiyat berilmaydi. Shu jihati bilan ijtimoiy farovonlik nazariyasi MDH mamlakatlari olimlarining ijtimoiy kayfiyatni tadqiq etish yondashuvidan farq qiladi. G'arb mamlakatlarining aksariyatida iqtisodiy farovonlik darajasi yuqoriligi, huquqiy va ijtimoiy himoya tizimi ta'minlangani buning asosiy sababi bo'lishi mumkin.

Shu o'rinda qayd qilish lozimki, subyektiv farovonlik nazariyasiga ko'ra, ijtimoiy kayfiyatni kognitiv (hayotga baho berish), emotsional (hissiyotlar) va shaxsiy rivojlanish (hayotiy maqsadlar) kabi uchta muhim elementga asoslanib o'rganish mumkin [3]. Ulardan qaysi biri tadqiqotchining diqqat markazida ekanligiga qarab, ijtimoiy farovonlikni tadqiq etishning uchta asosiy yondashuvi ajratiladi. Birinchi ikkita komponent yaxshi o'rganilgan bo'lib, hayotiy maqsadlar komponentiga so'nggi o'n yillikda ko'proq e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda boshqaruv va ijtimoiy injiniring tizimlari insonning hayotiy maqsadlarini tushunishga intilmoqda. Chunki o'z oldiga yuksak maqsad qo'ygan va o'z potentsialini amaliyotga tatbiq qilayotgan shaxs - jamiyatning eng barqaror va samarali birligidir.

O'z hayotini kognitiv baholash subyektiv baholashning asosini tashkil etgan holda jamiyat a'zolarining umumiy jihatdan hayotdan, o'z shaxsiy hayotining individual jihatlaridan qoniqish darajalarini qamrab oladi [15]. Uni o'lchashga harakat qilish natijasida turli yangi yondashuvlar shakllanmoqda. Eng keng tarqalgan amaliyot bitta empirik ko'rsatkichdan foydalangan holda umumiy hayotdan qoniqish darajasini aniqlashdan iborat. Masalan, Kentril zinapoyasi shkalasi yoki Laykert shkalasi [8] singari qoniqish darajasini aniqlovchi tartibli shkalalar asosida hayotdan mamnunlik yoki baxtlik darajasi borasidagi savollardan foydalaniladi.

Bir nechta savollardan foydalanish holatlari ham mavjud. Masalan, E.Dinner [3] tomonidan ishlab chiqilgan o'z hayotidan qoniqishni o'lchash metodikasida respondentlarning hayotdan qoniqish va baxtlik darajasi bir nechta savollar vositasida atroflicha o'rganiladi. Shunday tadqiqotlardan biri New Economic Foundation nomli Britaniya tadqiqot markazi tomonidan 2006-yilda ishlab chiqilgan Xalqaro baxt indeksi (Happy Planet Index) [7] bo'lib, u dunyoning har bir mamlakatida tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini baholash orqali insonning o'zini baxtli his qilish imkoniyatini aniqlaydi. Mazkur xalqaro baxt indeksini hisoblashda insonning tabiatga ta'siri (1), umr ko'rish davomiyligi (2) va hayotdan qoniqish darajasi (3) ko'rsatkichlari asosida baholanadi.

Emotsional komponent respondentlarning so'nggi paytlarda qanday his-tuyg'ularni (g'azab, qo'rquv, quvonch va h.k.) ko'proq boshdan kechirayotganini aniqlaydi. Javob beruvchilardan yaqin vaqt, ya'ni bir-ikki hafta davomidagi holati so'raladi. Ushbu ikki komponent ijobiy va salbiy javoblarning mutanosibligi hamda xususiy indekslarning o'rtachasini topish orqali baholanadi. Masalan, Vaterlo universiteti tomonidan ishlab chiqilgan Kanada farovonlik indeksiga ko'ra [10], aholining ijtimoiy farovonlik hamda hayotidan qoniqish darajasi adolat (1); integratsiya (2); demokratiya (3); iqtisodiy ta'minlanganlik (barqarorlik) (4); xavfsizlik (5); tolerantlik (6) va salomatlik (7) indikatorlari vositasida tahlil qilinadi.

Ijtimoiy farovonlikning kognitiv va emotsional komponentlari inson baxtli bo'lishi uchun "hayotdan rohatlanib, zavq olib yashashi kifoya qiladi", degan g'oyaga asoslangan [12]. Ammo so'nggi yillarda subyektiv farovonlik doirasida insonning o'z o'rnini topishi, ijtimoiy tan olinishi bilan bog'liq ijtimoiy ehtiyojlar sohasi ham ijtimoiy faollik va mehnat qilish kabi faoliyatlar nuqtayi nazaridan tadqiq qilinmoqda. Turli tadqiqotlarda uning indikatorlari bir-biridan farqlansa-da, ko'p holatlarda erkin qaror qabul qilish, malaka, ijtimoiy hayotdagi ishtirok, shaxslararo ijobiy

munosabatlar, hurmat va keraklilik hissi, hayotiy maqsadlar mavjudligi va unga yetishish imkoniyatlarini qamrab oladi.

Hayotiy maqsadlar komponenti ommalashuvining asosiy sababi G'arb mamlakatlarida ijtimoiy kayfiyat taraqqiyot va jarayonlarga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omil sifatida qaralmoqda. Bu esa aholi hayotiy maqsadlarini ro'yobga chiqarish ularning ijtimoiy faravonligini ta'minlash bilan bevosita bog'liq, degan g'oyani asoslaydi.

Ushbu uchinchi komponentga kiruvchi indikatorlar odatda indeks ko'rinishida hisoblanmaydi, balki mazmun jihatidan sifatli tahlil qilinadi. Masalan, Buyuk Britaniya Statistika Byurosi [9] to'rtta asosiy ko'rsatkichdan foydalanishni taklif qiladi. Uning doirasida umumiy hayotdan qoniqish indikatorlari ijobiy (1) va salbiy his-tuyg'ular (2) indekslari asosida alohida o'lchanadi. Ammo inson hayotda bajarayotgan mashg'uloti va faoliyatidan qoniqish darajasi, ahamiyati, faoliyatining mazmuni jihatidan talqin qilinadi, indeks ko'rinishida baholanmaydi, balki jamiyatning qadriyatlaridagi o'zgarishlari tushuntiriladi. Ular subyektiv farovonlikning ko'p o'lchovli modelini ifodalaydi va integral indeksga birlashtirilmasa-da, muntazam o'tkaziladigan ixcham ommaviy so'rovlar uchun juda mos keladi.

Batafsilroq va kengaytirilgan model Yevropa ijtimoiy tadqiqoti loyihasi [6] doirasida ishlab chiqilgan bo'lib, ular subyektiv farovonlikning barcha uch komponenti uchun ko'rsatkichlarni tanlab olgan holda ularni bir vaqtning o'zida shaxsiy va ijtimoiy jihatdan ikki o'lchamda tadqiq qilishni nazarda tutadi. Savolnomadagi har bir blok natijalari alohida tahlil qilinadi hamda umumiy indeksga birlashtirilmaydi.

Xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rnini nafaqat baholash, balki indeks vositasida o'lchash metodologiyasi Jahon banki loyihasi asosida ishlab chiqilgan "Ayollar, biznes va qonun" indeksi doirasida ham amalga oshirilib, 8 ta indikatorni qamrab olgan. Bular ishdagi harakatchanlik yoki qo'nimsizlik (1); ish joyi (2); oylik maoshi (3); oilaviy ahvoli (4); ota-onalik (5); tadbirkorlik (6); ko'chmas mol-mulk (7); pensiya miqdori (8) qamrab olgan ko'rsatkichlardir. Mazkur indikatorlar alohida va umumiy indeks vositasida baholanadi hamda davlatlarning reytingini aniqlashga qaratilgan.

Yuqoridagi fikrlar asosida aytish mumkinki, MDH davlatlarida shakllangan ijtimoiy kayfiyatni baholash metodologiyasi uni shaxsiy darajadan ko'ra ko'proq mamlakat darajasidagi ijtimoiy muammolar yuzasidan o'rganishni taqozo qilsa, ijtimoiy farovonlik nazariyasi ko'p jihatdan shaxsiy farovonlik darajasini aniqlashga yo'naltirilgan. Shunday bo'lsa-da, har ikki yondashuvda shaxsiy va ijtimoiy darajalar u yoki bu darajada inobatga olinadi. Faqat birinchi yondashuvda ijtimoiy qarashlar birlamchi, ikkinchi yondashuvda esa shaxsiy farovonlikka ko'proq e'tibor qaratiladi. Undan tashqari so'nggi yillarda yosh tadqiqotchilar orasida yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda bir-birining tajribasidan foydalanish holatlari tobora ko'proq namoyon bo'lmoqda.

Mahalliy olimlar ishlari tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'pincha "ijtimoiy kayfiyat" turli masalalar yuzasidan jamoatchilik fikrining muhim jihati sifatida o'rganilgan, lekin bu tushunchaning o'zi tahlillarda to'g'ridan-to'g'ri kam holatlarda qo'llanilgan. Bunda ommaviy ruhiy holatning ("ijtimoiy his-tuyg'ular", "ijtimoiy o'z-o'zini anglash", "ruhiy iqlim", "ijtimoiy iroda") miqdoriy va sifatli ko'rsatkichlari jamiyatdagi munosabatlarni emas, balki undagi vaziyatni baholash uchun ishlatilgan. Shu bilan birgalikda, ijtimoiy munosabatlar hamda ijtimoiy vaziyat mohiyat va hodisa, jarayon va natija kabi o'zaro bog'liqlikda tahlil qilingan.

R.Ubaydullayeva va N.Raximova [23] ijtimoiy himoya, qonuniy himoya, mehnat bilan bandlik va umumiy farovonlikni ijtimoiy o'z-o'zini his qilishning asosiy omillari sifatida ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlari hayotning obyektiv sharoitlari subyektiv qoniqish va ishonch hissi qanday o'zaro ta'sir qilishini ko'rsatadi.

"Ijtimoiy fikr" respublika jamoatchilik fikrini o'rganish Markazi 2005-yildan buyon xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rnini va ijtimoiy kayfiyatini o'rganishga yo'naltirilgan tadqiqotlar olib boradi. Bu tadqiqotlarda asosan xotin-qizlarning jamiyat va oiladagi roli (1), ijtimoiy hamda huquqiy qo'llab-quvvatlanishi (2), ijtimoiy-siyosiy faolligi (ayniqsa, xotin-qizlar tashkilotlaridagi faolligi) (3), xotin-qizlar bandligi (4), hayotiy maqsadlari, qadriyatlari va kayfiyati (5) kabi ko'rsatkichlar o'rganilgan. So'nggi yillarda mazkur indikatorlar qatoriga xotin-qizlarga nisbatan zo'ravonlik holatlari (6)

borasidagi savollar ham kiritilgan. Savollarning aksariyati xotin-qizlarning shaxsiy hayoti va sohalar bo'yicha ijtimoiy baholashlari, muammolari, hayotiy qadriyatlarini tadqiq qilishga qaratilgan bo'lib, ertangi kunga bo'lgan ishonch darajasini aniqlovchi savollar nisbatan kamligi aniqlangan.

Mahalliy olimlar, sotsiologik ilmiy-tadqiqot institutlari va markazlarining tadqiqotlarida ijtimoiy kayfiyat indeksi ishlatilmagani hamda yillar o'tishi bilan ko'rsatkichlar va savollarda o'zgarishlar bo'lgani sababli, tadqiqotda qo'llanilgan ko'rsatkichlarni yillar bo'yicha tahlil qilishda muammolar yuzaga keladi.

Shu o'rinda Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar Markazi tomonidan iste'molchi kayfiyati indeksi 2020-yildan buyon har oy sms-so'rovlar vositasida o'rganiladigan amaliyotga aylanganini [21] ham e'tirof etish lozim. Ushbu markaz iste'molchi kayfiyati indeksini aholining hozirgi iqtisodiy vaziyatni baholashlari, iqtisodiy imkoniyatlari va kelajakka ishonchi doirasida tadqiq qiladi. Ta'kidlash joizki, mazkur indeks jamiyatdagi vaziyatni kompleks baholash uchun yetarli emas, biroq u aholining iqtisodiy kayfiyatini monitoring qilishda muhim vosita bo'lib kelmoqda.

Ko'plab mahalliy olimlarning ishlarida (O.Abduazimov [11], U.Yazdonov [26], M.Ergasheva [25]) ijtimoiy kayfiyat jamiyatdagi bosimni o'rganish barobarida jamoatchilik fikriga tenglashtirilgan. Jamoatchilik fikri - bu ijtimoiy ongning aqliy sohasi bo'lib, siyosiy qarashlar, huquqiy tushunchalar, axloqiy, diniy, ilmiy, estetik va falsafiy e'tiqodlar kabi ko'rinishlarda o'z ifodasini topishi mumkin. Ijtimoiy kayfiyatning emotsional qismi esa anglangan his-tuyg'ular, ya'ni baxt, o'z hayotidan mamnunlik, umid, ishtiyoq, qo'rquv, ishonchsizlik, xavotirlanish kabilar bilan ifodalanadi. Shuning uchun mahalliy olimlarning ishlarida ko'p holatlarda shaxsning baholovchi mushohadasiga tayanilgani ushbu fenomenning bir qismi o'rganilganini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda kuzatilayotgan yana bir o'ziga xos jihat yoki tendensiya sifatida MDH mamlakatlari olimlari ishlaridagi "ijtimoiy o'z-o'zini his qilish" kategoriyasining ijtimoiy kayfiyat tushunchasiga sinonim tushuncha sifatida qo'llanayotganini ko'rsatish mumkin. Bu holatga G'arb mamlakatlaridagi ijtimoiy farovonlik nazariyasi o'z ta'sirini ko'rsatganini ta'kidlash lozim. Ijtimoiy o'z-o'zini his qilishni insonning atrofdagi voqelikka munosabati, uning subyektiv tomonlari, hayot strategiyasini amalga oshirishning ajralmas xususiyati (L.Petrova) [18], islohotlarga moslashish jarayonining indikatori (Y.Krupets) [14] sifatida ta'riflash ommalashmoqda.

Ammo jamoatchilikning o'z-o'zini his qilishi holati ijtimoiy kayfiyatning asosini tashkil etuvchi tarkibiy elementi (J.Toshenko [22], B.Parigin [13], S.Xarchenko [24]) ekanligi borasidagi fikrlar ham bor. Ularga ko'ra, insonning o'z emotsional holati hamda hayotdan qoniqishining o'zi anglagan darajada namoyon bo'lishi ijtimoiy o'z-o'zini his qilish deyiladi.

Biz "ijtimoiy o'z-o'zini his qilish" ijtimoiy kayfiyat hodisasining ajralmas qismi, degan g'oya asosida ish olib boramiz. Shuni ta'kidlash joizki, ijtimoiy kayfiyatning emotsionallik jihatida o'rganilayotgan obyektning ijtimoiy o'z-o'zini his qilishida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy o'zini his qilishning o'zgarishi umumiy ijtimoiy kayfiyatning o'zgarishiga ta'sir qilishi sababli uning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Shuningdek, jamiyat ijtimoiy kayfiyatining tonalligi, ayniqsa, ularning ijtimoiy baholashlari hamda kelajak borasidagi kutuvlarida namoyon bo'ladi, deb hisoblaymiz. Aholining o'z hayotiy tajribasi, erishgan yutuqlari yoki muvaffaqiyatsizliklarini tahlil qilishi natijasida paydo bo'ladigan o'z-o'zini his qilish va hurmat qilish hissi ham aynan ijtimoiy baholash jarayoni bilan uzviy bog'liqdir.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda turli ijtimoiy qatlam va tabaqalarga mansub bo'lgan aholi qatlamlarining ijtimoiy kayfiyatini o'lchashdagi asosiy metodologik muammo baholanishi lozim bo'lgan ko'rsatkichlarni, ma'lumotlarni yig'ishning hamda o'lchashning usullarini tanlash bilan bog'liq ekanligi aniqlandi.

XULOSA

Demak, aholi ijtimoiy kayfiyati – obyektiv va subyektiv omillar ta'sirida shakllanuvchi murakkab hodisa bo'lib, ularning turli sohalaridagi munosabatlari va jamiyatdagi mavqeyini aks ettiruvchi barqaror kategoriya sifatida ilmiy asosga ega. Ushbu barqarorlik aholining ijtimoiy tajribasi, ijtimoiy tuzilmalar va gender rollar bilan bog'liq uzoq muddatli tendensiyalar natijasi hisoblanadi. Uzoq vaqt davomida shakllangan ijtimoiy normalar, stereotiplar va diskriminatsiya holatlari xotin-qizlarning kayfiyatiga doimiy ravishda ta'sir ko'rsatib, uni muayyan barqarorlik

darajasida ushlab turadi. Shuningdek, ularning ta'lim olish, ish bilan ta'minlanish, siyosiy hayotda ishtirok etish imkoniyatlari ham ijtimoiy kayfiyatga bevosita ta'sir etib, uni nisbatan barqaror holatga keltiradi.

“Ijtimoiy baholar – ijtimoiy kutuvlar” muvofiqligi parametri aholining umumiy kayfiyatini kompleks va dinamik tarzda o'rganish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuv nafaqat hozirgi kayfiyatni aniqlashga, balki kelajakdagi ijtimoiy xatarlarni (frustratsiya ehtimoli) prognoz qilishga ham imkon beradi, bu esa gender siyosatini strategik rejalashtirish uchun ilmiy dalillar bazasini yaratadi.

Ijtimoiy kayfiyatning keng qamrovli tushuncha sifatida talqin qilinishi asosida indikatorlarini asosiy uch guruhga: o'z-o'zini his qilishi, moliyaviy holatidan qoniqishi hamda jamiyat hayotining asosiy sohalariga (maqsadli indikatorlar) ajratgan holda kompleks tadqiq etish mumkin.

Adabiyotlar/ Литература/ References:

1. BMT global rivojlanish tarmog'ining rasmiy veb-sayti. [Elektron resurs]. – URL: <https://hdr.undp.org>
2. Buyuk Britaniya Economist Group kompaniyasining rasmiy veb-sayti. [Elektron resurs]. – URL: <https://www.eiu.com/default.aspx>
3. Diener E., Suh E., Lucas R. Smith H. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress // Psychological Bulletin. 1999. – Vol. 125. No. 2. – P. 276–302.
4. Egamberdiyeva N., Saydivaliyeva X., Mamanova N. Baxtililik o'lchovi. – Toshkent: O'zRFA “Fan” nashriyoti, 2021. – B. 12-13.
5. Egamberdiyeva N., Xonto'rayev B. “Ayollar, biznes va qonun” indeksi. – Toshkent: “Mahalla va oila nashriyoti”, 2023. – B. 5.
6. Hupper F., Marks N., Clark A., Siegrist J., Stutzer A. Measuring well-being across Europe: Description of the ESS Well-being Module and preliminary findings. PSE Working Papers. 2008. // <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-008-9346-0>
7. Jahon Baxt indeksi loyihasining rasmiy veb-sayti. World Happiness Report 2025. [Elektron resurs]. – URL: <https://worldhappiness.report/>
8. Rossiya Federatsiyasi Oliy Iqtisodiyoti Maktabi milliy tadqiqot universiteti rasmiy veb-sayti. Шкалирование информации. [Elektron resurs]. – URL: <https://economics.hse.ru/data/2017/02/13/1167148324/>
9. Tinkler L., Hicks S. Measuring Subjective Well-being / Office for National Statistics. 2011. [Elektron resurs]. – URL: <http://www.oecd.org/statistics/Guidelines%20on%20Measuring%20Subjective%20Well-being.pdf>
10. Vaterloo instituti rasmiy veb-sayti. [Elektron resurs]. – URL: https://www.unipage.net/ru/136/university_of_waterloo
11. Абдуазимов О. Ахборотлашган жамиятда жамоатчилик фикри мониторингини таъминлашда оммавий коммуникациялар социологиясининг ўрни (Ўзбекистон оммавий ахборот воситаларининг 2001–2016-йиллардаги материаллари мисолида). Соц. фан. док. ... дисс. – Тошкент, 2017. – 312 б.;
12. Аржанухин С. Индексы счастья в муниципальном управлении: постиндустриальный аспект [Elektron resurs]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/indeksy-schastya-v-munitsipalnom-upravlenii-postindustrialnyy-aspekt>
13. Журавлев А., Мироненко И. Система научных концепций Б.Д. Парыгина в области социальной психологии. Психологический журнал., 2012. – 33(5). – С. 28-38.
14. Крупец Я. Социальное самочувствие как интегральный показатель адаптированности. Социологические исследования. 2003. – №4. – С. 143-144.
15. Кученкова А. Социальное самочувствие и субъективное благополучие: соотношение понятий и способов измерения // Методология и методы социологических исследований. 2016. – С. 118-127.

16. Осинский И., Бутуева З. Социальное самочувствие: понятие, факторы формирования и показатели измерения // Вестник Бурятского Государственного Университета. 2015. – №14. – С. 39-40. [Elektron resurs]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-samochuvstvie-ponyatie-factory-formirovaniya-i-pokazateli-izmereniya>
17. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала: Гражданские традиции в современной Италии. – М.: Marginem, 1996. – С. 110-116.
18. Петрова Л. Социальное самочувствие молодежи. Социологические исследования. 2000. – №12. – С. 51–59.
19. Романова И. Социальное настроение одиноких женщин посттрудового периода жизни (социологическое исследование на территории Забайкалья) // Вестник ЧитГУ. 2011. – №10 (77). – С. 124-133.
20. Седова Н. Индекс общественных настроений: методика и динамика // Мониторинг общественного мнения. 2004. – №3. – С. 120–123.
21. Сокращение расходов, рост сбережений. Как изменились потребительские настроения населения. [Elektron resurs]. – URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2023/05/12/consumer-sentiment-index/>
22. Тощенко Ж. Социальное настроение – феномен современной социологической теории и практики. Социологические исследования. – М., 1998. – С. 28.
23. Убайдуллаева Р., Рахимова Н. Условия и факторы повышения социального статуса женщин Узбекистана // Социологические исследования. 2015. №5. С.110-113. [Elektron resurs]. – URL: https://www.socis.isras.ru/index.php?page_id=453&id=5224&jid=&jj=
24. Харченко К. Социология управления: от теории к технологии: Учебное пособие. – Белгород: Обл. типография, 2008. – 160 с.;
25. Эргашева М. Ўзбекистонда хотин-қизлар фаоллигини юксалтиришда жамоатчилик фикрининг ўрни ва роли. Соц. фан. бўйича фалс. док. ... дисс. – Тошкент, 2020. – 142 б.
26. Яздонов У. Ижтимоий онг шакллариининг жамоатчилик фикрини ташкиллаштириш, бошқариш ва назорат қилишдаги функционал аҳамияти. Фалс. фан. док. ... дисс. – Самарқанд, 2020. – 225б.

ИЖТИМОЙИ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000